

Держава
і освіта

УДК 37.014.53:
37.014.544

Укладачі
Наукові
співробітники
ДНПБ імені
В.О.Сухомлинського
НАПН України:
Ольга
ВИГОВСЬКА,
Олексій
ВИГОВСЬКИЙ,
Тетяна
ГОДЕЦЬКА,
Владислав
ЗАХАРЕНКО

Директор школи, ліцею, гімназії № 6 2013

ДОСТУПНІСТЬ ТА ЯКІСТЬ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: СТАН І ШЛЯХИ ПОЛІПШЕННЯ

*Реферативно-аналітичний огляд
матеріалів Парламентських слухань
у Верховній Раді**

Учасники парламентських слухань на тему: „Доступність та якість загальної середньої освіти: стан і шляхи поліпшення”, що відбулися 23 жовтня 2013 року, розглянули широке коло питань щодо сучасного стану та перспектив розвитку освіти України, подальшого поліпшення її доступності та якості, з'ясували підвалини законодавчого та нормативного регулювання загальної середньої освіти в Україні та встановили, що на нинішньому етапі вона не в повній мірі відповідає сучасним реаліям, потребам суспільства, індивідуальним запитам особистості, інноваційному розвитку економіки та інтеграції в європейський освітній простір. Як можна виправити це становище – в рекомендаціях і пропозиціях учасників парламентських слухань.

Редакційний колектив вирішив познайомити Вас, шановний читачу, з матеріалами, які готувалися до Парламентських слухань, були заслухані їх учасниками та враховані в остаточному документі – рекомендаціях Комітету з питань освіти і науки Верховної Ради України, за ініціативою якого й були підготовлені та проведені ці слухання.

Ключові слова: загальна середня освіта, стан, шляхи поліпшення, доступність, якість, тести, ЗНО, освітні стандарти, інклюзивна освіта, матеріально-технічна база, міжбюджетні трансферти, педагогічні кадри, законодавча база та її урегулювання, нормативи, державні програми та проекти, міжнародні порівняльні дослідження.

*Реферативно-аналітичний огляд складено на основі інформаційно-аналітичних матеріалів: 1. МОН України; 2. Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України; 3. НАПН України: Інституту педагогіки, Інституту інформаційних технологій і засобів навчання, Інституту спеціальної педагогіки, Інституту соціальної та політичної психології; 4. Комітету з питань освіти і науки ВР України: рекомендації парламентських слухань; 5. Центральних органів виконавчої влади, Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних державних адміністрацій (ОДА), обласних рад, громадських освітянських організацій: пропозиції до проекту Рекомендацій Парламентських слухань.

Матеріали надано Секретаріатом Комітету з питань освіти і науки ВР України.

Учасники парламентських слухань на тему: „Доступність та якість загальної середньої освіти: стан і шляхи поліпшення”, що відбулися 23 жовтня 2013 року, розглянувши питання щодо сучасного стану та перспектив розвитку освіти України, подальшого поліпшення її доступності та якості, відзначили таке.

За час незалежності України закладено підвалини законодавчого та нормативного регулювання загальної середньої освіти, що сприяло її становленню і розвитку та удосконаленню мережі навчальних закладів різних типів.

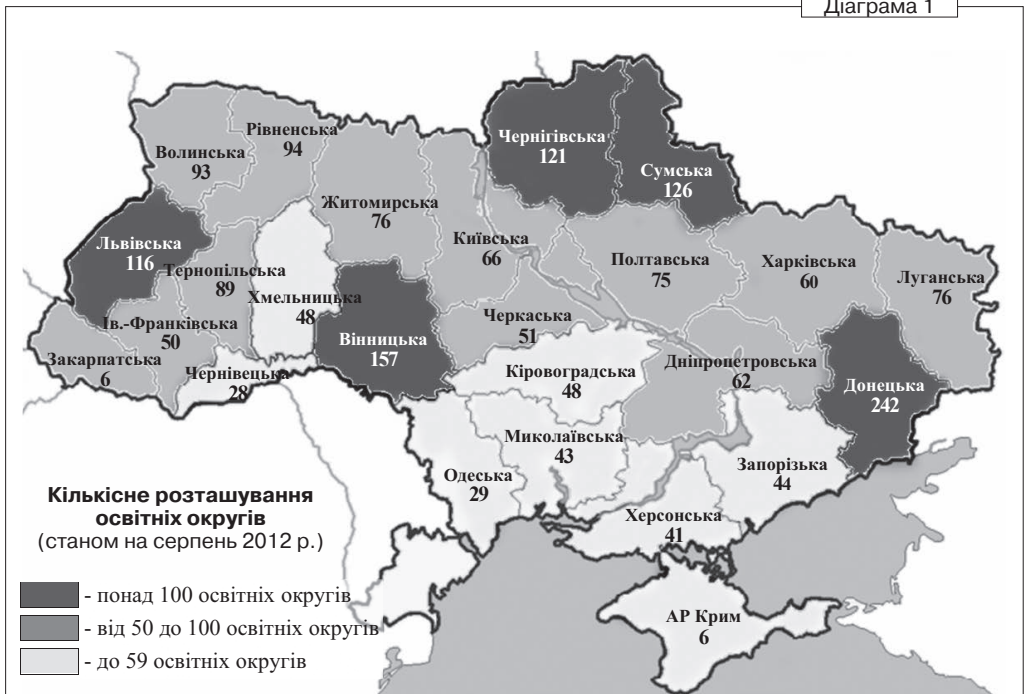
Однак на нинішньому етапі система загальної середньої освіти в Україні не в повній мірі відповідає сучасним реаліям, потребам суспільства, індивідуальним запитам особистості, інноваційному розвитку економіки та інтеграції в європейський освітній простір. Це вимагає комплексного оновлення освітнього законодавства, починаючи з базового Закону України „Про освіту”.

Суттєво звужено можливості доступу до якісної освіти дітей із сільської місцевості в порівнянні з мешканцями міст. Про це свідчать результати зовнішнього незалежного оцінювання, яке діти з сільських шкіл упродовж останніх років складають за всіма предметами гірше, ніж їхні однокласники з міських шкіл [4].

Узагальнення п'ятирічних результатів ЗНО випускників шкіл показало, що майже за всіма тестовими предметами випускники сільських шкіл (на протигагу міським старшокласникам) частіше отримують бали, що не дають права подавати документи для вступу у ВНЗ III–IV рівнів акредитації. *Наприклад, якщо взяти тест з української мови та літератури, то кількість учнів, які виявили результати від 100 до 123,5 балів у школах міста складає 7,86 %, а в сільських школах – 11,32 %* [2].

Здійснюються заходи щодо формування оптимальної мережі навчальних закладів, які відповідають сучасним потребам населення, зміцнення

Діаграма 1

їх матеріальної бази та подальшого створення освітніх округів.

У 2012/2013 навчальному році в країні функціонувало понад 1974 освітні округи, до складу яких увійшли більше ніж 8 тисяч навчальних закладів і здобували освіту понад мільйон учнів.

Для населення це дає можливість доступу та вибору типу навчального закладу, поглибленого вивчення певних навчальних предметів, створення гнучких форм отримання міждисциплінарних знань, перш за все, у сільській місцевості. Кожна дитина отримує можливість вибору індивідуального освітнього напрямку, розвитку творчих здібностей, нахилів та обдарувань

Станом на 1 січня 2013 року *найбільша кількість освітніх округів знаходиться в Донецькій (231), Вінницькій (141), Сумській (121), Чернігівській (110), Рівненській (108), Львівській (105) областях* (Діаграма 1).

Згідно зі статтею 14 Закону України „Про освіту” та статтею 11 Закону України „Про загальну середню освіту” питання функціонування та розвитку мережі (створення, реорганізації та ліквідації) загальноосвітніх навчальних закладів належить до повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів зумовлена відсутністю учнівських контингентів.

Міністерство освіти і науки України, з метою запобігання незаконному закриттю шкіл, неодноразово зверталось до облдержадміністрацій щодо неухильного дотримання законодавства при закритті чи реорганізації навчальних закладів; необхідності висвітлення цього процесу в засобах масової інформації та досягненні узгоджених позицій як з батьками учнів, так і з педагогічними колективами.

Урядом розроблено та затверджено методичні рекомендації щодо створення освітніх округів (див. також статтю Івана Осадчого, автора ідеї

освітніх округів, в цьому числі журналу). Зазначений документ став дієвим інструментом для місцевих органів управління освітою з питань проведення оптимізації шкільної мережі. На місцях розроблені плани проведення оптимізації, припинилося безпідставне закриття шкіл.

У 2013 році (за оперативними даними) місцевими органами виконавчої влади та самоврядування закрито 147 шкіл.

ШКІЛЬНИЙ АВТОБУС

Усього впродовж 2003–2011 років за державні кошти було придбано 1361 транспортний засіб. З метою забезпечення підвезення учнів за програмою „Шкільний автобус” у 2012 році було закуплено рекордну кількість шкільних автобусів – 900 одиниць (майже стільки ж, скільки за всі попередні роки разом узяті).

Загальна уточнена потреба у шкільних автобусах на початок 2013 року складає 1613 транспортних одиниць. На придбання в 2013 році шкільних автобусів для перевезення дітей, що проживають у сільській місцевості, в бюджеті передбачені кошти на загальну суму 165 910 400 гривень.

До 1 вересня вже придбано 400 автобусів, ще 38 будуть придбані до кінця року.

ДЕРЖАВНІ СТАНДАРТИ

У Державних стандартах початкової, базової та повної загальної середньої освіти та навчальних програмах для початкової та основної школи закладені можливості створення умов для всебічного розвитку особистості на засадах загальнолюдських та національних цінностей, забезпечення формування в учнів активної соціальної та громадянської позиції, сприяння їх включенню в життя суспільства.

Запровадження нового змісту освіти в 1-х та 2-х класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2013-2014 навчальному році здійснюється на виконання постанови Кабінету

Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462 „Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти”.

В інститутах післядипломної педагогічної освіти здійснено підготовку вчителів початкових класів до роботи в 1-х та 2-х класах за новими навчальними програмами, підручниками та навчальними посібниками у 2013-2014 навчальному році. Розпочинається підготовка вчителів 3 класів з упровадження нового змісту початкової освіти в 3-х класах загальноосвітніх навчальних закладів

У 2013–2014 навчальному році учні других класів загальноосвітніх навчальних закладів другий рік поспіль вивчають іноземну мову, а також розпочали знайомство з інформаційно-комунікаційними технологіями шляхом вивчення нового предмету „Сходинки до інформатики”.

В усіх регіонах організовано роботу „Школи вчителя 1 класу” („Школи для вчителя 2 (3, 4) класу”; проводяться щорічні акції „Дай руку першокласнику!” та Інтернет-збори для батьків учнів перших класів.

Підсумовуючи, можна сказати, що початкова школа успішно перейшла на новий Державний стандарт початкової загальної освіти в 1-х класах і готова до його впровадження в 2-х.

З метою впровадження Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392) розроблено та затверджено Типові навчальні плани для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня (наказ МОН молоді та спорту № 409 від 4.04.2012 р.). Наступним кроком стало затвердження навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня.

Для розроблення навчальних програм було створено робочі групи з кожного предмета інваріантної складової Типових навчальних планів.

Як ніколи раніше при роботі над програмами враховувалася громадська думка.

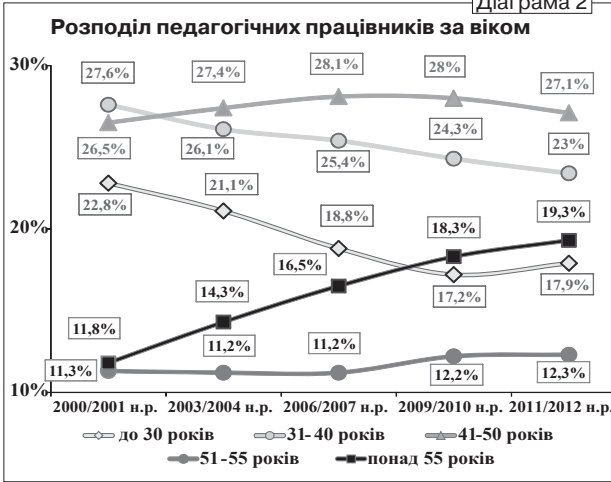
Усі програми обговорено на круглих столах, нарадах, форумах, з'їздах, де вони в основному отримали схвалення та підтримку. Для вивчення громадської думки щодо програм для мов національних меншин, фахівці Міністерства виїжджали у райони їх компактного проживання, де разом з авторами презентували навчальні програми.

Нові навчальні програми відрізняються цілим рядом нововведень:

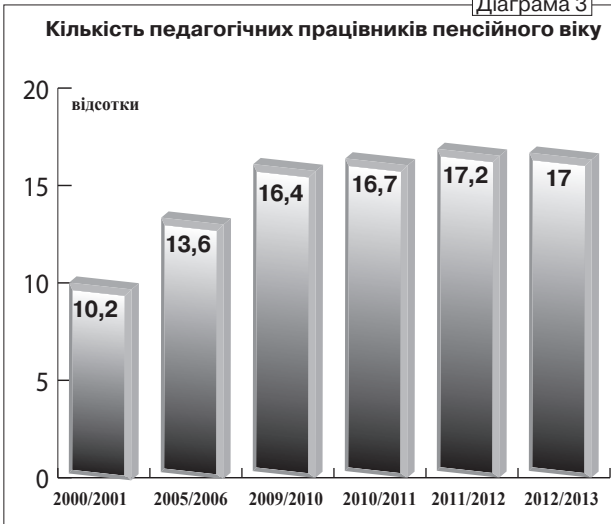
1. По-перше, на виконання доручення Президента, відбулося розвантаження на 15% змісту програм від вторинного, неактуального та застарілого матеріалу.
2. Ретельно узгоджено зміст програм початкової та основної школи на кшталт їх наступності.
3. Відбулося засідання робочих груп усіх предметів із метою узгодження їх змісту та уникнення повторів.
4. Підготовлено принципово нову сучасну програму з інформатики для 5 – 9-х класів, яка продовжить вивчення інформатики, яке тепер розпочинається з 2-го класу (за попередніми Державними стандартами цей предмет вивчався лише починаючи з 9-го класу).
5. Також з 5-го класу запроваджується вивчення другої іноземної мови. За оперативними даними розподіл мов, які вивчатимуться як друга іноземна в 5-му класі, виглядає таким чином:
  - англійська – 7,4 відсотка (ще 91,3 відсотка учнів вивчають її як першу іноземну);
  - німецька – 52 відсотки;
  - російська – 23 відсотки;
  - французька – 14 відсотків;
  - польська – 1,6 відсотка;
  - іспанська – 1,2 відсотка.

Для успішної реалізації нових Державних програм розроблено дві Державні цільові програми. З метою розвитку природничо-математичної освіти розроблено та затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 561 **Державну цільову соціальну програму підвищення якості шкільної природничо-матема-**

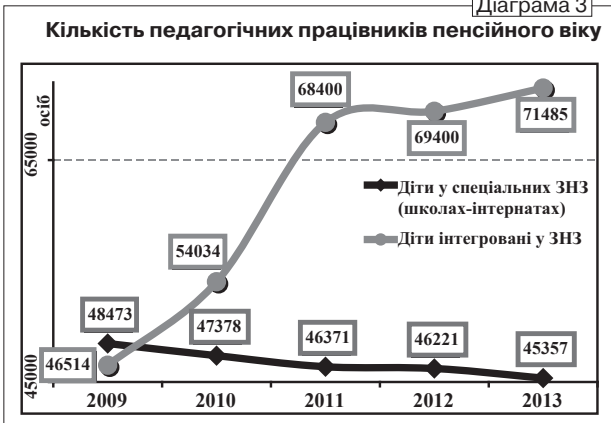
Діаграма 2

Діаграма 3

Діаграма 3

тичної освіти на період до 2015 року. Затверджено Державну цільову програму впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів „Сто відсотків” на період до 2015 року, яка має підвищити якість шкільної освіти.

Відбулися кардинальні зміни у підходах до уроків фізичної культури. По суті вони прості. Замість традиційних нормативів – заняття рухливими іграми та вміння оцінювати свій фізичний стан.

Міністерство виступило з ініціативою щодо запровадження з 2013 року загальнодержавного „Уроку плавання”. В областях були розроблені регіональні програми навчання дітей плаванню, які використовували всі наявні можливості та ресурси: басейни дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, басейни дитячо-юнацьких спортивних шкіл, баз відпочинку, культурно-розважальних центрів; облаштування та використання громадських пляжів; використання, за сприятливих погодних умов, можливостей літніх пришкольниць та оздоровчих таборів тощо.

ПЕДАГОГІЧНІ КАДРИ

На даний час в школах працює 470,3 тис. педагогічних працівників, із яких майже половина у віці від 30 до 50 років.

Вивчення стану забезпечення навчальних закладів педагогічними кадрами свідчить про те, що переважна більшість загальноосвітніх шкіл повністю забез-

печені відповідними спеціалістами. *У деяких містах навіть існують черги педагогічних працівників на заміщення вакантних посад.*

Місцевими органами управління освітою та ректорами педагогічних вищих навчальних закладів вживаються заходи для направлення та працевлаштування випускників вузів у навчальні заклади, де виникають вакансії. У минулому навчальному році в загальноосвітніх школах працювало 81,5 тис. вчителів пенсійного віку (17,2 відсотка від загальної кількості вчителів), у цьому році – 79,9 тис. (17,0 відсотків). Понад 250,0 тис. (53,7 відсотка) педагогічних працівників мають стаж роботи більше 20 років (Діаграми 2, 3).

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ

За останні три роки зроблено прогресивні кроки щодо законодавчого врегулювання інклюзивної освіти. Внесено зміни до Закону України „Про загальну середню освіту” у 2010 році в частині врегулювання питання про відкриття інклюзивних класів/груп у загальноосвітніх навчальних закладах. Підготовлено проекти Закону „Про дошкільну освіту”, зареєстровано за № 2348-а від 19.06.2013 та № 2020 від 15.01.2013, якими передбачено впровадження інклюзивного навчання у дошкільних навчальних закладах.

На сьогодні близько 70 тисяч дітей з особливими освітніми потребами інтегровано в загальноосвітні школи (Діаграма 4).

Інклюзивне навчання найбільш активно впроваджується в Автономній Республіці Крим, Рівненській, Полтавській, Київській, Хмельницькій областях, м. Києві. Повільніше цей процес проходить у Донецькій, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Чернівецькій областях, м. Севастополі.

Уперше в Україні з метою надання допомоги дітям, які навчаються в інклюзивних класах, уведено по-

саду асистента вчителя до Типових штатних нормативів загальноосвітніх шкіл.

Разом з цим, на сьогодні у школах з інклюзивним навчання всього 92 посади асистентів вчителів, що не повністю забезпечує потреби дітей з порушенням психофізичного розвитку.

На виконання Указів Президента України щодо забезпечення прав дітей з особливими освітніми потребами на якісну освіту Міністерством розроблено низку нормативно-правових документів.

Для організації діяльності навчальних закладів різних типів у новому 2013-2014 навчальному році Міністерством розроблено та направлено їх для роботи навчальним закладам методичні рекомендації „Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами”.

Питання організації інклюзивного навчання розглядалося на серпневих колегіях, які проводилися в регіонах. МОН доручило органам управління освіти і науки докласти зусиль для охоплення навчанням у загальноосвітніх навчальних закладах якомога більшої кількості дітей шляхом створення необхідних умов для їх навчання.

Важлива роль в організації реабілітаційних процесів відводиться навчально-реабілітаційним центрам, яких налічується в Україні 37 та у яких навчається та проходить реабілітацію понад 5 тисяч дітей. Діти у навчально-реабілітаційних центрах можуть проходити реабілітацію, навчаючись у загальноосвітніх дошкільних або загальноосвітніх закладах за місцем проживання [1].

ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА УКРАЇНИ

у світлі міжнародних порівняльних досліджень

Міжнародний та вітчизняний досвід свідчить про те, що саме моніторингові дослідження є найбільш

ефективним засобом поліпшення якості шкільної освіти. Ці дослідження дають інформацію про рівень навчальних досягнень школярів, виявляють недоліки у функціонуванні освітньої моделі та націлюють на внесення раціональних коректив до неї.

Оцінити ефективність реформ в освіті можна, маючи конкретні статистичні показники, якими є результати міжнародних порівняльних досліджень. Міжнародне дослідження TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study) – уперше було проведено у 1995 році та з того часу проводиться кожні 4 роки – в 1999, 2003, 2007, 2011 роках.

Дослідженням TIMSS-2011 було охоплено понад 600 тисяч учнів з 63 країн світу та 14 штатів чи окремих регіонів. Україну представляли 3378 восьмикласників із 148 загальноосвітніх навчальних закладів областей України, міст Києва та Севастополя.

За результатами дослідження 2011 року українські учасники TIMSS набрали з математики 479 балів, а з природознавства – 501 бал. Таким чином, порівнюючи з TIMSS-2007, результати України покращилися з математики на 17 балів, із природничих наук – на 16 балів. Це дозволило підвищити позицію країни в міжнародному рейтингу результатів: із математики – із 25 місця у 2007 р. до 19 місця у 2011 р., а з природничих дисциплін – із 19 до 18 місця (серед 42 країн-учасниць). Результати, отримані школярами України, можна порівняти з результатами школярів Швеції (484 бали з математики і 509 балів із природничих наук) та Норвегії (475 балів із математики та 494 бали з природничих наук).

Залежно від кількості набраних балів всі учні країн-учасниць розподіляються на чотири групи, відповідно до рівня навчальних досягнень.

У порівнянні з дослідженням 2007 р. Україна покращила свої показники розподілу учнів за рівнями підготовки з математики та природничих дисциплін. Так, із математики найвищий та високий рівень під-

готовки показали 22 % учнів, середній рівень – 31 %. Тобто п'ята частина восьмикласників спроможна розв'язувати достатньо складні завдання з математики та обгрунтовувати свої відповіді, а більше половини учнів уміє застосовувати свої знання в стандартних ситуаціях. Водночас викликає занепокоєння той факт, що 28 % учнів показали низький рівень математичної підготовки, а 19 % – тільки фрагментарні знання з математики.

Із природничих наук 6 % учнів продемонстрували найвищий рівень підготовки, 23 % – високий рівень, 35 % – середній рівень. На низькому рівні знаходяться знання 24 % учнів, а 12 % мають фрагментарні знання, що не відповідають міжнародному стандарту низького рівня підготовки з природничих дисциплін. Найвищого рівня з природничих дисциплін досягають учні, які можуть застосовувати знання для пояснення процесів, що відбуваються в природі; уміють порівнювати ознаки живих організмів, розуміють принципи наукового дослідження, фактори, що впливають на здоров'я людей тощо.

У рамках порівняльного дослідження TIMSS було визначено чинники, які впливають на навчальні досягнення школярів. Так, фактором, що впливає на рівень навчальних досягнень в Україні, є розмір населеного пункту, в якому знаходиться навчальний заклад. У дослідженні брали участь 30 % шкіл, розташованих у населених пунктах із чисельністю населення більше 100 тисяч мешканців; 18 % шкіл, розташованих у населених пунктах із чисельністю від 15 до 1000 тисяч; 52 % шкіл, розташованих у сільській місцевості, із населенням менше 15 тисяч мешканців. Результати учнів сільських шкіл є набагато нижчими за результати учнів міських шкіл. Різниця між середніми показниками з математики становить 50 балів, а з природничих дисциплін – 41 бал. Результати дослідження 2011 року показали також, що вищі досягнення мають учні, які на-

вчаються у школах, де більшість дітей – із соціально благополучних родин.

На результати навчальних досягнень учнів також впливає педагогічний стаж учителів. Найвищі бали з математики отримали учні, учителі яких мають стаж роботи від 10 до 20 років, найнижчі – ті, чиї вчителі мають стаж роботи менше 10 років. Із природничих наук картина дещо інша. Найвищі результати показали учні, вчителі яких мають стаж роботи більше 20 років, найнижчі результати мають учні, вчителі яких працюють у школі від 5 до 10 років.

Отже, результати дослідження TIMSS засвідчили: Україна зробила крок уперед за всіма показниками, і це очевидна тенденція до зростання. Пов'язано це з тим, що після проведення TIMSS 2007 була здійснена значна робота з аналізу результатів дослідження, організовано науково-методичні семінари, круглі столи з розробниками програм і авторами підручників, навчання вчителів на курсах підвищення кваліфікації з питань моніторингових досліджень в освіті. Із 2008 року в підручниках з'являються більше задач практичного змісту, тестових завдань різних форматів, цікавих задач на застосування знань у нестандартних ситуаціях; розробляються нові збірники для проведення державної підсумкової атестації з предметів природничо-математичного циклу, з урахуванням рекомендацій, наданих після аналізу результатів дослідження TIMSS 2007.

Українські діти можуть впевнено відтворити знання. Водночас, їм важко пристосувати знання до ситуації з реального життя. Вони губляться від незвичної умови задачі (наприклад, зайві дані в умові), не можуть використати інформацію подану в графіках, таблицях, діаграмах. Труднощі викликали також завдання, які проілюстровані малюнком чи схемою.

Такі результати дослідження зумовлені також невиконанням у повному обсязі практичних та експериментальних робіт, передбачених

навчальними програмами; неефективною організацією навчального процесу на уроці. Понад 60 відсотків учнів зазначають, що майже на всіх уроках математики їм пропонують вивчати на пам'ять формули та методи розв'язування задач. Лише чверть опитаних школярів пов'язують те, що вивчають на уроках фізики, з повсякденним життям і самостійно ухвалюють рішення щодо розв'язування складних завдань.

Аналіз результатів дослідження вказує на доцільність певних змістових та процесуальних змін у організації вивчення природничо-математичних дисциплін у початковій та основній школі

ШКІЛЬНА ОСВІТА В СУДЖЕННЯХ УЧИТЕЛІВ, УЧНІВ, БАТЬКІВ

Результати соціологічних досліджень

У вересні-жовтні 2011 року науковці Інституту педагогіки НАПН України та Інституту соціології НАН України звернулися до вчителів і учнів-одинадцятикласників загальноосвітніх навчальних закладів із пропозицією висловити їхні думки й погляди на сучасний стан і перспективи розвитку національної школи. Усього було опитано 1134 учнів (цьогорічних випускників) і 1066 учителів старших класів. Запропоновані вчителям анкети містять 55 запитань, учням – 100 запитань, що стосуються найбільш актуальних проблем українського шкільництва: вдосконалення навчальних програм, оптимізації структури й організації педагогічного процесу, покращення навчальної та виховної роботи, інформатизації шкільного середовища, його ергономічності, з'ясування настроїв, ціннісних орієнтацій і життєвих перспектив нашої молоді тощо.

Зазначимо, якщо вчителі оцінювали якість шкільної освіти переважно з точки зору пропозиції, то учні – з точки зору задоволення попиту на знання – їхнього, їхніх батьків. Так, наприклад, учителі оцінили чинні навчальні програми вище се-

реднього рівня за такими параметрами, як доцільність, достатність, адекватність сучасним вимогам, зокрема 69,2 % вчителів визнали їх такими, що відповідають сучасним досягненням науки, 65,1 % – адекватними запитам і вимогам сучасного суспільства, 61,0 % вважають, що вони задовольняють пізнавальні інтереси учнів. При цьому 42,4 % респондентів визнали, що навчальна програма з предмета, який вони викладають, є занадто складною. За окремими навчальними предметами цей показник є навіть перевищеним.

Чимало вчителів (41,3 %) вбачають у чинних програмах надлишкові знання та інформацію, найбільшою мірою це стосується таких шкільних предметів, як „Історія України”, „Всесвітня історія”, „Біологія”.

Дослідження виявило інший цікавий факт – рівень задоволеності учнів якістю здобутих знань слабко корелює з такими показниками, як місце проживання (регіон, місто, село), тип навчального закладу (гімназія, коледж, ліцей, спеціалізована школа, загальноосвітня школа) шкільні оцінки (відмінник, добре навчається, „слабкий” учень).

Визначаючи чинники, що найбільшою мірою сприяють досягненню людиною високого соціального становища в Україні 35 % учнів назвали заможних батьків, 43,6 % – впливових родичів, 28,1 % – родину із високим соціальним статусом. Неважко здогадатися скільки в Україні таких родин з огляду на те, що лише 5,8 % опитаних учнів з упевненістю дивляться в майбутнє та вважають, що мають цілком достатні можливості реалізуватися в самостійному житті. Тоді ж як переважаюча більшість цьогорічних випускників оцінюють власні можливості щодо цього як „дещо обмежені” (42,1 %) і „вкрай обмежені” (17,7 %).

Разом із тим якість середньої освіти входить до п'ятірки проблем, що найбільше хвилюють респондентів. Відповідаючи на запитання „Які з перелічених нижче проблем загальноосвітньої школи турбують Вас

особисто?”, понад чверть опитаних (27,2 %) називають саме якість освіти. При цьому частка респондентів, котрих турбує ця проблема, практично не змінюється з 2006 року.

Доступною для всіх громадян України якісна освіта є з погляду лише 3,9 % опитаних, скоріше доступною, ніж недоступною, її вважають 20,1 %, тоді як **74,4 % респондентів заявляють, що якісна освіта в Україні скоріше недоступна, ніж доступна, та зовсім недоступна.** Однак серед громадян, що мають у своїх сім'ях учнів загальноосвітніх шкіл, ситуація виглядає, знову ж таки, краще. Доступною якісну освіту вважають 17,9 % представників цієї категорії, скоріше доступною, ніж недоступною, – 26,5 %. Водночас і серед цих респондентів залишається досить великою частка тих, на чью думку якісна освіта є скоріше недоступною та зовсім недоступною, – 55,6 %. У тому числі зовсім недоступною її вважають 19,7 %.

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ШКІЛ ЗАСОБАМИ НАВЧАННЯ

Інформатизація освіти

Засоби навчання є невід'ємною складовою навчального середовища, вони істотно впливають на діяльність суб'єктів навчання й організацію дидактичного процесу, створюють умови для успішного досягнення навчальних цілей. Тому ступінь оснащеності освітнього процесу відповідними засобами навчання є одним із вагомих показників якості освіти.

Унаслідок недостатнього фінансування галузі освіти протягом останніх 20 років засоби навчання практично не оновлювались. Як наслідок, рівень забезпеченості шкіл засобами навчання загалом по Україні становить 29,3 % від загальної потреби. Питання щодо виконання державних вимог нормативного забезпечення навчальних закладів засобами навчання та наочним приладдям найбільш гостро стоїть стосовно природничо-математичних предметів. За результатами

обстеження загальноосвітніх навчальних закладів рівень їх оснащення лабораторним і демонстраційним обладнанням не перевищує, в цілому, 20 % від потреби та досяг критичної межі. З кожним роком ця ситуація погіршується. Відповідно до навчальних програм шкільних предметів показники забезпеченості засобами навчання коливаються від 5,2 % до 29,7 %. Наявне у навчальних закладах обладнання морально та фізично застаріло. Особливої гостроти ця проблема набула в сільських школах, де нестача засобів навчання спричиняє зниження рівня освітніх послуг, перевантаження учнів і породжує нерівні, порівняно з міськими школярами, умови для здобуття якісної освіти.

У квітні 2011 р. постановою Кабінету Міністрів України № 561 було затверджено „Державну цільову соціальну програму підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року”, серед основних завдань якої визначено модернізацію матеріально-технічної та методичної бази загальноосвітніх навчальних закладів із природничо-математичних предметів, а серед очікуваних результатів – оснащення 661 навчального кабінету хімії, біології, фізики, географії, математики сучасним обладнанням (апаратура, прилади, пристрої, пристосування тощо). Певні кроки у виконанні цієї програми зроблено. Зокрема, поступово оновлюються предметні кабінети фізики та хімії, які забезпечуються спеціальними програмними засобами, датчиками, мультимедійними дошками, проекторами та ноутбуками, що дозволяє створити інноваційні умови навчання. Наприклад, у 2011 році в м. Києві було закуплено на суму 300 тис. грн. цифрові лабораторії „Архімед” з фізики на базі Nova 500, що мають вбудований реєстратор даних, до якого можна підключати до 8 датчиків, сенсорний екран.

У 2012 р. в рамках реалізації угоди між Україною та Китайською Народною Республікою 15 тисяч нових комп’ютерів надійшли до шкіл

усіх регіонів України. Місто Київ отримало 695 комп’ютерів, які встановлено у 47 школах. У рамках даного проекту школи Оболонського району отримали 4 комп’ютерних класи (комплектація 15+1) з операційною системою Linux.

У 2013 р. здійснено закупівлю ще 616 ПК: 341 комп’ютер (комплектація 10+1) для 31 школи та 275 ноутбуків для дитячих садочків.

Крім того, далеко не в усіх навчальних закладах є належні умови для використання у навчально-виховному процесі сучасної комп’ютерної техніки. Так, „Інформаційні матеріали до підсумкової колегії МОН України щодо стану готовності загальноосвітніх навчальних закладів до нового навчального року та впровадження державних стандартів початкової, базової та повної загальної середньої освіти” (серпень 2013 р.) містять дані щодо підключення загальноосвітніх навчальних закладів до мережі Інтернет. Загалом по Україні цей показник становить 82 %. У порівнянні з відповідними даними за 2011 р. (67 %) та 2012 р. (74 %) тут, безперечно, відслідковується позитивна динаміка. Проте, за даними зазначеного вище дослідження за фактичного підключення школи до Інтернету далеко не в усіх таких школах забезпечено доступ до мережі Інтернет у навчальних кабінетах (лише 44 % комп’ютерів мають вихід у мережу).

Україна поки що також відстає щодо насиченості загальноосвітніх навчальних закладів комп’ютерною технікою: 1 комп’ютер на 25 учнів у 2012 році і 1 комп’ютер на 21 учня за плановими показниками 2013 року загалом по країні (для порівняння: у Франції цей показник становить 1 комп’ютер на 3 учні, у Польщі – 1 на 7 учнів, у Росії – 1 на 9 учнів, у Японії, Німеччині, США – 1 комп’ютер менше, ніж на 2 учні) [3].

З метою подальшого забезпечення громадян рівним доступом до освіти, підвищення її якості та посилення ролі в духовному, економічному, соціальному, інноваційному розви-

УЧАСНИКИ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ НА ТЕМУ: „Доступність та якість загальної середньої освіти: стан і шляхи поліпшення” (23 жовтня 2013 року)

№	КАТЕГОРІЇ	Загальна кількість	Відсоток від загальної кількості учасників		Члени Громадської Ради Комітету ВРУ з питань науки і освіти	Відсоток від категорії	Позаштатні консультанти Комітету ВРУ з питань науки і освіти		Відсоток від категорії	Професори	Відсоток від категорії	Заслужені працівники освіти, заслужені вчителі України	Відсоток від категорії
			14	13%			7	8,86%					
1.	Управлінці центральних органів державної виконавчої влади (міністерства освіти і науки, оборони, охорони здоров'я, юстиції, у справах сім'ї, молоді та спорту, внутрішніх справ, Державного комітету архівів України, Центру тестових технологій і моніторингу якості освіти)	79	14,13%	7	8,86%	3	3,8%	1	1,27%				
2.	Управлінці системи освіти Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя, областей України (заступники голів облдержадміністрацій з питань гуманітарної політики, Міністр освіти і науки АРК а також його заступник, начальники управлінь освіти і науки (або їх заступники) обласних державних адміністрацій з усіх областей та міст Києва та Севастополя, відповідальні працівники управлінь освіти)	61	10,91%	4	6,56%			1	1,6%	2	3,28%		
3.	Управлінці системи освіти рівня район, місто (заступники міських голів, заступники голів районних державних адміністрацій з питань гуманітарної політики, завідувачі відділу освіти міста, району, відповідальні працівники відділів освіти, працівники міських, районних методичних кабінетів тощо)	67	11,98%	1	1,49%			1	1,5%				
4.	Голови (або їх заступники) ВР АР Крим, обласних адміністрацій	14	2,5%										
5.	Голови (або їх заступники) постійних комісій ВР АР Крим, обласних рад, міських рад міст Києва та Севастополя	21	3,76%	1	4,76%								
6.	Науковці Національних академій наук України	34	6,08%	19	5,58%	5	14,71%	20	59%	1	2,94%		
7.	Співробітники Інститутів МОН України	9	1,61%	1	11,1%			1	11%				
8.	Співробітники науково-дослідних інститутів	4	0,72%	3	75%	1	25%	1	25%				
9.	Ректори (директори) або їх заступники інститутів післядипломної освіти і підвищення кваліфікації педагогічних працівників	24	4,29%	1	4,17%			1	4,2%			4,17%	
10.	Ректори (проректори) вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації	34	6,08%	14	4,12%			5	15%	3	8,82%		
11.	Ректори (проректори) вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації	6	1,07%	2	33,3%					1	16,67%		
12.	Професорсько-викладацький склад, аспіранти та здобувачі кафедр вищих навчальних закладів	26	4,65%	10	3,84%	1	3,85%	6	23%				
13.	Представники системи професійно-технічної освіти (директори професійно-технічних навчальних закладів, викладачі)	5	0,89%			1	20%						
14.	Директори загальноосвітніх навчальних закладів I-II та I-III ступенів, директори гімназій, ліцеїв, колегіумів, загальноосвітніх шкіл-інтернатів з поглибленим вивченням окремих предметів, навчально-виховних комплексів «школа-дитячий садок»	90	16,1%	6	6,66%	1	1,1%			2	2,22%		
15.	Вчителі загальноосвітніх навчальних закладів	6	1,07%									1	16,67%
16.	Представники системи дошкільної освіти	2	0,36%	1	50%								
17.	Представники профспілок (апарат ЦК Профспілки працівників освіти і науки України, голови обласних організацій Профспілки працівників освіти і науки України, голова Вільної профспілки освіти і науки України)	33	5,9%			1	3,03%						
18.	Представники громадських організацій освітан та студентських рад університетів України	43	7,69%	22	5,17%	1	2,33%					1	2,33%
	ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ УЧАСНИКІВ З ОБЛАСТЕЙ	559	100%	92	16,5%	14	2,5%	36	6,4%	12	2,15%		

тку суспільства та держави, з *одного боку*, Центральні органи виконавчої влади, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, обласні державні адміністрації (ОДА), обласні ради, громадські освітянські організації пропонують розглянути та змінити (вирішити, розробити, внести та ін.), [5] а з *другого*, **Комітет з питань освіти і науки ВР України та учасники Парламентських слухань рекомендують** (див. таб. 1 та вріз на с. 16-17) [4]:

1. Верховній Раді України:

1.1. Розробити нову редакцію Закону України „Про освіту”;

1.2. Прискорити розгляд і ухвалення законопроектів та інших актів щодо:

1) зменшення наповнюваності класів у загальноосвітніх навчальних закладах, розташованих у сільській місцевості, з п’яти до трьох (реєстр. № 0906, н.д. Луцький М.Г.; реєстр. № 2768, н.д. Журавський В.С., Пшонка А.В.);

2) організації інклюзивного навчання (реєстр. № 2878, н.д. Гриневич Л.М., Сушкевич В.М.);

3) спрямування коштів державного фонду регіонального розвитку на будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт загальноосвітніх шкіл, дошкільних навчальних закладів, закладів позашкільної освіти, спортивних майданчиків (реєстр. № 2157а, н.д. Гриневич Л.М.);

4) передбачення в достатньому обсязі в Державному бюджеті та місцевих бюджетах на 2014 рік фінансування Державних програм у галузі освіти;

5) внесення змін до Бюджетного кодексу України стосовно визначення обсягів міжбюджетних трансфертів для здійснення видатків на дошкільну, позашкільну освіту та на загальноосвітні спеціалізовані школи-інтернати;

6) безкоштовного підвезення дітей та педагогічних працівників у сільській місцевості, передбаченого про-

ектом Закону України про внесення змін до Закону України „Про освіту” (реєстр. №2243, н.д. Дзоз В.О.).

2. Кабінету Міністрів України:

1) забезпечити належне виконання соціальних ініціатив Президента України „*Діти – майбутнє України*”;

2) розробити та запровадити новий механізм організації відбору, видання та забезпечення підручниками загальноосвітніх навчальних закладів, передбачивши суттєве розширення їхніх прав на вибір та придбання підручників; вжити відповідних заходів щодо своєчасного виділення коштів для авансування видання підручників;

3) створити надійну інноваційну індустрію розробки та виготовлення сучасних засобів навчання. Передбачити пільгове оподаткування для підприємств, які виробляють технічні засоби навчання;

4) внести зміни до нормативно-правових актів:

- Постанови Кабінету Міністрів України від 08.12.2010 р. № 1149 „*Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів*” в частині планування видатків на капітальний ремонт по кожній адміністративній одиниці залежно від існуючого фонду будівель і споруд навчальних закладів, збільшення коефіцієнту при визначенні видатків на утримання шкіл з малою чисельністю учнів;

- „Порядку поділу класів загальноосвітніх навчальних закладів на групи”, визначивши необхідну кількість учнів у класі для його поділу: не менше 16 осіб для навчальних закладів у сільській місцевості та 23 особи для закладів, розташованих у містах;

5) прийняти рішення щодо забезпечення кожного навчального закладу медичним персоналом відповідно до встановлених нормативів.

3. Міністерству фінансів України, Міністерству освіти і науки України:

КОЛО ПИТАНЬ для перспективного вирішення*

Рада Міністрів АРК, Обласні Держадміністрації та Ради пропонують:

Внести зміни щодо нормативно-правового забезпечення освітньої галузі

- Негайно прийняти нову редакцію Закону України „Про освіту” із внесенням розділу про громадсько-державне управління освітою відповідно до європейської моделі.
- Запровадити принцип відкритої розробки нормативно-правових документів, їх громадську експертизу, апробацію та затвердження.
- Внести зміни до Законів України „Про освіту” та „Про загально середню освіту”, до чинного законодавства щодо проведення процедури конкурсних торгів для навчальних закладів, зокрема на організацію харчування.

Внести зміни щодо фінансування освітньої галузі

- У Державному бюджеті України кошти на освіту виділяти окремим рядком.
- Доповнити перелік захищених видатків бюджету: внести зміни до ст. 55 Бюджетного Кодексу України.
- Довести видатки на освіту та науку на наступні роки до 8 і 1,5 % ВВП.
- Внести зміни до ч.1. ст.2 Закону України „Про здійснення державних закупівель” змінивши „100 тисяч гривень” на „500 тисяч гривень”.
- Розглянути питання щодо можливості введення місцевими радами спеціального освітянського податку, що дозволить унормувати порядок благодійних внесків на розвиток освіти. Легалізувати обов’язкову батьківську плату на утримання навчальних закладів.
- Спростити процедури казначейського обслуговування освітньої галузі та порядку реєстрації фінансових зобов’язань в органах Державної казначейської служби, доведення терміну проходження платіжних документів розпорядників коштів після їх перевірки до нормативних термінів, встановлених в системі банківського обслуговування клієнтів.
- Зобов’язати виконкоми рад, держадміністрації щорічно виділяти кошти на: доступ до широкополюсного швидкісного Інтернету, оновлення шкільних бібліотек, передплату педагогічних журналів і газет, оновлення та ефективну експлуатацію комп’ютерної техніки та програмного забезпечення.
- Визначити норматив бюджетної забезпеченості на утримання інших освітніх установ (методкабінетів, логопедичних кабінетів, міжшкільних комбінатів, груп централізованого технічного обслуговування, психолого-медико-педагогічних комісій, ВНЗ I-II р.а., закладів післядипломної освіти).
- Запровадити додаткові корегуючі коефіцієнти на утримання малокомплектних шкіл у сільській місцевості.
- Внести зміни до Формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між державним та місцевими бюджетами, затвердженої постановою Кабміну від 08.12.2010 № 1149 в частині визначення обсягів видатків на освіту: із кількості учнів денних загальноосвітніх шкіл міської місцевості виділити учнів шахтарських міст та врахувати корегуючі коефіцієнти, які застосовуються для сільської місцевості. ►

*Пропозиції центральних органів виконавчої влади, Ради Міністрів АРК, обласних державних адміністрацій, обласних рад, громадських освітянських організацій до проекту Рекомендацій Парламентських слухань та тему: „Доступність та якість загальної середньої освіти: стан і шляхи поліпшення”, м. Київ, 23.10.2013 р.

1) розробити та затвердити дієвий механізм фінансування утримання шкільних автобусів, включаючи оплату пального, здійснення поточних ремонтів тощо;

2) удосконалити формулу розрахунку міжбюджетних трансфертів для забезпечення реальних видатків, необхідних для утримання та розвитку загальноосвітніх навчальних закладів.

4. Міністерству освіти і науки України:

- розробити відповідні нормативно-правові акти щодо впровадження інклюзивної освіти у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах та запровадження посад асистента-вихователя інклюзивної групи (класу);
- розглянути питання про ефективність функціонування мережі освітніх округів та вжити заходів щодо нормативно-правового забезпечення їх діяльності;
- надати державну підтримку розвитку дистанційного навчання, розповсюдженню електронного підручника;
- до 2015 року забезпечити доступ кожної школи, в тому числі сільської, до широкосмугового швидкісного Інтернету, оновити шкільні бібліотеки, забезпечити їх педагогічними журналами та газетами;
- визнати можливість та прийнятність використання в системі загальної середньої освіти розроблених під державні стандарти альтернативних навчальних програм,

кожна з яких пропонує якісно іншу стратегію викладання предмета;

- дозволити школам самостійно обирати програми навчання, навчальні підручники та посібники з числа допущених Міністерством освіти і науки України до використання. Надати школі право працювати за власними робочими навчальною та виховною програмами, що розроблені на основі обраних, з урахуванням запитів та інтересів учнів і потреб місцевої громади;
- створити ринок послуг із підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зокрема умови для реального вибору форм, змісту та часу підвищення кваліфікації на платній основі, а також навчального закладу, який надаватиме такі послуги. З цією метою у бюджеті школи повинні бути передбачені необхідні кошти.

5. Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям, районним державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування:

- вжити заходів для забезпечення доступності дошкільної, початкової та базової загальної середньої освіти шляхом збереження і розвитку мережі навчальних закладів;
- при формуванні бюджетів на 2014 рік та наступні роки передбачати кошти на фінансування регіо-

- Потребують оновлення формули Міністерства фінансів України, які використовуються для розрахунків бюджетних показників на освітню галузь. Нормативи фінансового забезпечення слід розкладати за складовими частинами: заробітна плата з нарахуванням на неї, харчування, медикаменти, оплата комунальних послуг, інші видатки.
- Прийняти єдиний обґрунтований тариф на енергоносії й комунальні послуги для всіх закладів та установ соціально-культурної сфери.
- Закріпити на законодавчому рівні можливість створення міжрайонних комунальних підприємств, що забезпечуватимуть навчальні заклади продуктами харчування та готовими гарячими обідами, із звільненням їх від проведення тендерних процедур.
- Передбачити фінансування витрат, згідно зі ст. 57, в повному об'ємі; підвищити до 10 мінімальних окладів виплату підйомних молодим педагогам, як в місті, так і в селі, які вперше йдуть на роботу в школу, дитячий садок, профтехучилище.
- Передбачити контрактну форму роботи для керівників-пенсіонерів.
- Ввести обов'язкову контрактну основу для педагогів пенсійного віку.

Внести зміни щодо організаційно-правових питань діяльності ЗНЗ

1. Розробити нові нормативно-правові акти:
  - Положення про навчально-виховний комплекс, до складу якого входять навчальні заклади різних типів і рівнів акредитації;
  - нормативно-правові документи, що регулюють функціонування суб'єктів освітнього округу;
  - розробити Положення про гімназію, ліцей.
2. Забезпечити реконструкцію та модернізацію систем опалювання у закладах освіти та запровадити нетрадиційні джерела енергії.
3. Вжити заходів щодо забезпечення шкіл медичними кабінетами з сучасним обладнанням з метою створення безпечних умов перебування дітей у ЗНЗ та організації проходження профілактичних медичних оглядів на базі освітніх установ.
4. Надати державну підтримку національній програмі „Відкритий світ” та моделі навчання „Один учень – один комп'ютер”.
5. Демократизувати шкільний навчально-виховний процес: посилити роль педагогічних рад, наглядових рад; запровадити виборність керівників навчальних закладів.

Внести зміни щодо унормування діяльності закладів освіти

- Унормувати діяльність НВК, у складі яких функціонують гімназії, ліцеї, колеґіуми або відповідні класи.
- Виробити чітку державну систему організації регулярного безоплатного підвезення до місць навчання і додому учнів та педагогічних працівників. Підвезення учнів віддалених шкіл здійснювати мікроавтобусами підвищеної прохідності, які коштують в два рази дешевше, ніж шкільні автобуси.
- Забезпечити функціонування при ЗНЗ пришкільних інтернатів (згідно з п. 12 Положення про загальноосвітній навчальний заклад).
- Виробити єдиний державний механізм організації повноцінного та якісного харчування учнів. Виключити з їх раціону генетично-модифіковані продукти.
- Завершити роботу зі створення освітніх округів та забезпечити умови для їх належного функціонування.
- Визначити на законодавчому рівні умови закриття (призупинення або реорганізації діяльності) ЗНЗ. Так реорганізація та ліквідація ЗНЗ у сільській місцевості допускається за згодою засновника (власника) та органів управління освітою, вилучивши діючу норму щодо надання згоди територіальної громади.

Від укладачів

Добре, що парламентські слухання за такою темою відбулися, бо, по-перше, ефективність їх вимірюється самим фактом проведення: саме цим привернуто увагу керівних структур держави до проблем середньої освіти, школи, дітей, вчителя та директора.

По-друге, від здатності зорганізуватися освітянам і державним керівникам залежатиме, що надалі буде зроблено, як поліпшиться стан середньої освіти, її якість та якість освітянських послуг, які надаються в Україні її громадянам.

Тож наостанок побажаємо всім нам мудрих рішень і гарних справ – „від слів до діла”!

Ольга Выговская, Алексей Выговский, Татьяна Годецкая, Владислав Захаренко

Доступность и качество общего среднего образования: состояние и пути улучшения. Реферативно-аналитический обзор материалов Парламентских слушаний в Верховном Совете

Учасники парламентських слухань розглянули широкий круг питань стосовно сучасного стану та перспектив розвитку освіти України, наступного покращення її доступності та якості, пояснили основи законодавчої та нормативної регуляції загальної середньої освіти в Україні та встановили, що на нинішньому етапі вона не в повній мірі відповідає сучасним реаліям, потребам суспільства, індивідуальним запитам особистості, інноваційному розвитку економіки та інтеграції в європейське освітнє середовище. Як можна виправити це положення – в рекомендаціях і пропозиціях учасників парламентських слухань.

Ключевые слова: загальне середнє освітнє середовище, покращення, доступність, якість, тести, ВНО (зовнішнє незалежне оцінювання), освітні стандарти, інклюзивне освітнє середовище, матеріально-технічна база, міжбюджетні трансферти, педагогічні кадри, законодавча база і її регулювання, нормативи, державні програми та проекти, міжнародні порівняльні дослідження.

Olga Vigovska, Oleksij Vigovsky, Tetiana Godetska, Vladislav Zakharenko

Availability and quality of general and secondary-level education: conditions and paths of improvement. Abstractive and analytical review of materials on Parliament hearings in the Supreme Council

Учасники парламентських слухань розглянули широкий спектр питань стосовно сучасного стану та перспектив розвитку освіти в Україні, а також покращення її доступності та якості. Вони висловили пропозиції до законодавчої та нормативної регуляції загальної середньої освіти в Україні та дійшли висновку, що на даний момент це не відповідає повній мірі потреб сучасних реалій, суспільних потреб та індивідуальних особливостей, а також інноваційного економічного розвитку та інтеграції в європейське освітнє середовище. Як це положення можна виправити – це висловлено в рекомендаціях та пропозиціях учасників парламентських слухань.

Редакційна група прийняла рішення поінформувати вас, шановний читачу, матеріалами, підготовленими для парламентських слухань, які були вислухані її учасниками та представлені в остаточному документі-рекомендації до Комітету з освіти та науки Верховної Ради України, на ініціативу якого ці слухання були підготовлені та проведені.

Key words: загальна середня освіта, стан, шляхи покращення, доступність, якість, тести, ЕІЕ (зовнішнє незалежне оцінювання), освітні стандарти, інклюзивна освіта, матеріальна та технічна база, міжбюджетні трансферти, педагогічні кадри, законодавча база і її регулювання, нормативи, державні програми та проекти, міжнародне порівняльне дослідження.

нальних програм розвитку загальної середньої освіти; придбання та поставки шкільних автобусів для підвезення учнів, педагогів у сільській місцевості та малих монофункціональних містечках, селищах, зокрема шахтарських, які проживають за межею пішохідної доступності, до місць навчання, роботи й дому; комп'ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів та стовідсоткового підключення шкіл до мережі Інтернет; передбачити періодичне оновлення комп'ютерної техніки та її ефективну експлуатацію. Зобов'язати виконками рад, держадміністрації щорічно виділяти на це необхідні кошти.

6. Національній академії педагогічних наук України:

- надати пропозиції до законопроекту „Про освіту” (нова редакція), прийняття яких уможливить поширення профільного навчання у старшій школі;
- розробити відповідне навчально-методичне забезпечення для реалізації профільного навчання;
- розробити нормативно-правове та науково-методичне забезпечення впровадження інклюзивного навчання у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.

7. Контроль за виконанням Рекомендацій парламентських слухань покласти на комітети Верховної Ради України з питань науки і освіти та з питань бюджету.